

TURHAN BAYTOP (1920-2002): ARAŞTIRARAK, TOPLAYARAK, YAZARAK GEÇEN BİR ÖMÜR

Feza Günergun*

Türkiye florasına yaptığı katkılar yanında, Türkiye'nin tıbbi bitkileri üzerinde ve Türk eczacılık tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanınan bilim adamı, İstanbul Üniversitesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr.Pharm. Dr.h.c. Turhan Baytop,¹ 25 Haziran 2002 tarihinde, seksen iki yaşında aramızdan ayrılmıştır.² Bu makale, onun bir eczacı, farmakognost, botanikçi, tarihçi, koleksiyoncu, öğretim üyesi ve idareci olarak bilime ve eğitime yaptığı katkı ve hizmetleri özetlemeyi hedeflemektedir.³ Makalemizde, Prof. T. Baytop'un kendi yayınlarından faydalandığımız gibi, onun hakkında bugüne kadar yapılan yayınları da kullandık. Vefatını takiben, *The Daily Telegraph* (İngiltere) gazetesinde 5 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanan ve onu bilimsel yönden tanıtan bir özgeçmişini makalemizin sonuna ekledik. Bir İngiliz botanikçi olan Brian Mathew, meslektaşı Prof. T.Baytop'u hudutlarımız dışında aynı şekilde tanıtan bir makale yayınlamıştır.⁴ *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* dergimize gerek orijinal makaleleriyle, gerekse hakem kurulu üyesi olarak katkıda bulunmuş olan Prof. T. Baytop'un bilimsel çalışmalarını ele almadan önce, onun görüşlerini ve kişiliğini tanıtarak yazımıza başlıyoruz.

Düşünce tarzı, kişiliği

Bilimde başarıya ulaşmak için verdiği aşağıdaki tarif, onun düşünce tarzının çok açık bir anlatımıdır: "Birincisi çalışmak, çok çalışmak zorundasınız. Ancak böyle yetişebilirsiniz dünyaya. Başarıların %5'i deha ise, %95'i çalışmaktır. İkincisi de, bir konu üzerinde çalışırken, onun sebebini bilmek, kendi katkınızı ortaya koymak ve buluşunuzu bir sonuca bağlamak zorundasınız.

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı, 34459 Beyazıt-İstanbul. fezagun@attglobal.net

¹ Dr.Pharm. (Eczacılık Doktoru) ünvanını 1949 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Ord.Prof.Dr. A. Heilbronn'un yönetiminde yaptığı tez ile; Dr.honoris causa (Fahri Doktor) ünvanını ise 1998 yılında Anadolu Üniversitesi'nden (Eskişehir) almıştır.

² Naaşı, 26 Haziran 2002 günü, kayınpederi Dr. Mehmed Kâmil Berk'in (1878-1958) Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki aile kabristanına (Ada A, Parsel 10) defnedilmiştir. T. Baytop, Dr. Mehmed Kâmil Berk'in kızı Asuman Berk ile 1953 yılında evlenmiştir.

³ Burada, T.Baytop'un yayın listesi verilmemiştir. Böyle bir liste, eşi Prof. Dr. A. Baytop tarafından hazırlanmaktadır.

⁴ Brian Mathew, "Travels with Turhan," *Cornucopia*, c.5, sayı 27 (2002), s.22-23.

Koşullar ne olursa olsun, gerekli gayret ve çalışma gösterildiği zaman, bilim alanına uluslararası düzeyde katkılarda bulunmak mümkündür.”

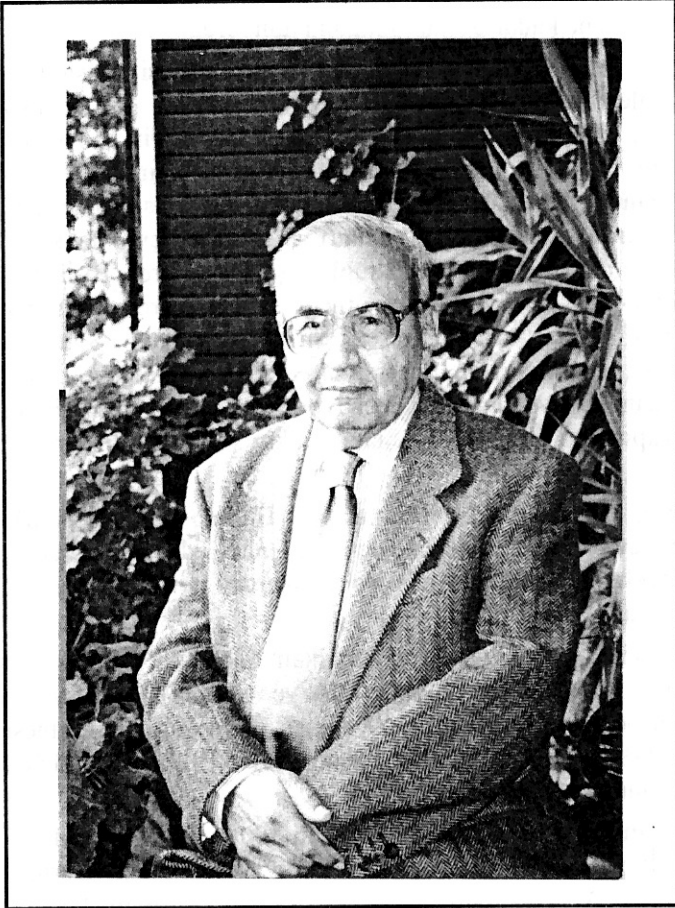
T. Baytop için, bütün araştırmalar bir hedefe yönelik olmalı, bir program dahilinde yapılmalı ve belgelere dayanmalıydı. Araştırmalarında, henüz bilinmeyen kaynaklar bulmaya çalışır, temin edilmesi güç belgeleri arar bulurdu. Botanik gezilerinde, beraberinde taşıdığı küçük defterlere sürekli olarak notlar yazmış, resim çekmiştir. Slayt koleksiyonunu bilimsel araştırmalarında ve derslerinde yoğun olarak kullandığı gibi, notlarından da *Anadolu Dağlarında 50 Yıl* kitabını yazarken faydalanmıştır. Böylece eserini, hafızaya değil, kayıtlara dayandırarak, okuyucuya doğru bilgi verme konusundaki hassasiyetini göstermiştir.

Beş dönem dekanlık yapmış olması, yıllarca İstanbul Üniversitesi'nin Senato toplantılarına katılmış olmasından dolayı, Türk bilim tarihi üzerinde çalışan bir kişi olarak, 1960'ların başından 1980'lerin sonuna kadar olan dönemle ilgili üniversite hatıralarını anlatmasını istediğimde, “Bunlar belgelere dayanmıyor, hiçbir işine yaramaz” diyerek önerimi reddetmişti. Belki botanik gezilerinde olduğu gibi, üniversite hayatında karşılaştığı olaylar için de defter tutsaydı, bunlar, 1947-1987 dönemi (40 yıl) bilim zihniyetimize ışık tutacak ilk el kayıtlar olacaktı. Belki de bilinçli olarak, ileride tartışmalara sebep olabileceği için bu kayıtları tutmadı. Bununla beraber, bazı yayınlarında dönemin üniversite hayatı ile ilgili olarak dikkatini çeken olayları nakletmiştir. Bir bilim adamı olarak gözleme çok önem vermişti. Yorumlarını gözlemlerine göre yapardı. Son aylardaki hastalığı sırasında bile, doktorların ona moral verici sözlerine değil, kendi bünyesi üzerindeki gözlemlerine inandı.

Kendisi çalıştığı gibi, yanındakilere de çalışmayı ve araştırma hevesini aşıl原因 bir hocaydı. Sürekli fikir ve araştırma konusu üreten ve bunları etrafındakilere söyleyerek onları araştırmaya teşvik eden bir kişiydi. Türkiye’de araştırma konusu bolluğu içinde konu sıkıntısı çekildiğinden şikayet eder, dönüp dolaşp hep aynı konu üzerinde derleme bildiri verenleri eleştirirdi. Bildiri konusu orijinal olmalı, bilime yenilik getirmeliydi.⁵

Her zaman “Yapacağınız araştırmaların Türkiye’nin bir sorununa çare olması gerekir” demiştir. Kendisi hem bu sözü, hem de yaptığı çalışmalarla yol gösterici olmuştur. Araştırmacılara “yaptıkları işin ne işe yarayacağını iyice düşünmelerini” kongrelerde, toplantılarda ve özel görüşmelerde devamlı tekrarlardı. Eğer bir kişi ne işe yarayacağı belirsiz bir çalışma yaptıysa, kendine has uslubuyla kişinin yanlışlarını yüzüne söylemekten çekinmezdi. Bence devamlı tenkit eder görünmesinin en önemli nedeni buydu. Bu konu üzerinde

⁵ Feza Günergun, “Anadolu insanına tutkundu,” *Bilim ve Ütopya*, Sayı 98, Ağustos 2002, s.52. Nalan Mahsereci’nin “Turhan Baytop’un ardından...” başlıklı derlemesi içindeki çerçeve yazı.

Prof. Dr.Pharm. Dr.h.c. Turhan Baytop
(1920-2002)

konuşulduğunda, “İnsanlarımızın çoğu hatalarının yüzlerine karşı söylenmesinden hoşlanmazlar. Birinin bu gençlere doğruları söylemesi gerekli, ben bu görevi yerine getiriyorum” derdi. Turhan Baytop Hoca'nın tenkitlerine değer veren ve bugün profesör olmuş gençlerin sundukları güzel bildirilere bakınca, Hoca'nın ne kadar doğru olduğunu anlıyoruz.⁶

Yapılan çalışmaları, işleri kolay beğenmemesi, kişileri daha iyisini yapmaya yönlendirirdi. Onun önüne götüreceğiniz iş eksiksiz olmalıydı. Beğenilecek bir çalışma veya işi yapmış olanı da takdir etmeyi ihmal etmezdi: Mektup yazar, seçilmiş kelimelerle takdirini belirtirdi.⁷ Kendisine yardım edenlere her zaman teşekkür etmiştir. Kitaplarının önsözünde pek çok kişiye teşekkür bulunurdu. Konuşmaları, yazıları ve kitapları için küçük bir yardım veya hizmet yapsanız dahi, genellikle mektupla teşekkür ederdi. Bu kişiler çoğunlukla bir yayın fotokopisi veya bir bitki örneği sağlamışlardı. Yani yapılan iş çok önemli değildi ama, Hoca teşekkürü unutmazdı. Son yıllarda bazı araştırmacıların, kendilerinden önce aynı konuda yayınlanmış olan çalışmaları dikkate almadan konuyu ilk kendi inceliyormuş kanısı verecek biçimde bildiriler ve yayınlar yapmalarını da, bilim ahlakı ve dürüstlüğü yönünden üzücü ve yanlış bulmuştur.⁸

Kısacası, tenkit ve taltif biraradaydı. Bilime, bilimsel işbirliğine katkıda bulunanların veya eğitime hizmet edenlerin taltif edilmesi gerektiğine inanırdı. Verilmesini teklif ettiği madalya veya ödüllerden tesbit edebildiklerimizi tarih sırasına göre aşağıda veriyoruz:

1978 yılında, “II.Uluslararası Balkan Flora ve Vejetasyonu Sorunları Simpozyumu” yönetim kuruluna, Türkiye florası üzerinde çalışan dört araştırmacının ödüllendirilmesini teklif etmişti. Kurulun kabul etmesiyle Peter H. Davis (1918-1992), Arthur Huber-Morath (1901-1990), Friedrich Markgraf ve A.Baytop'a “Onur Madalyası” verildi.⁹

1980 yılında İbn Sina'nın doğumunun 1000. yıl anısına ilk defa ve gümüş olarak bir “İbn Sina Madalyası”nın Türk Nümizmatik Derneği tarafından basılmasını Prof. A. Terzioğlu ile birlikte sağladı.¹⁰ Bu madalyaların, özellikle Türk eczacılarıyla işbirliği yapan bilim adamlarına teşekkür olarak verilmesini teklif ve temin etti. İbn Sina madalyalarından birisini, ilk Türk Eczacılık Toplantısı'na katılan (İstanbul, 11 Mayıs 1990) Société d'Histoire de la

⁶ Ekrem Sezik, “Araştırmalarımız, Türkiye'nin sorunlarını çözmeli,” *Bilim ve Ütopya*, Sayı 98, Ağustos 2002, s.53. Nalan Mahsereci'nin adı geçen yayınından.

⁷ a. g. yer.

⁸ a. g. yer.

⁹ Turhan Baytop, *Anadolu Dağları'nda Elli Yıl*, İlaveli 2.bs., Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2001, s.67.

¹⁰ Terzioğlu, Arslan, “Prof.Dr. Turhan Baytop'un Türk eczacılık tarihi alanına yaptığı katkılar,” Prof.Dr. Turhan Baytop'un 75. yaş ve meslek yaşamında 50. yılı onuruna yapılan toplantıda (İstanbul, 11 Aralık 1995) sunulan konuşma.

Pharmacie'nin (Paris) Başkanı Prof.Dr. Henri Bonnemain'e toplantının açılışında bizzat takdim etti. İkinci İbn Sina Madalyası, İsveç farmakognostlarının duayeni Prof.Dr. Finn Sandberg'e, üçüncü madalya, Türk – Fransız eczacılar arasında verimli ilişkilerin oluşmasına ve Türk Eczacılık Tarihi Toplantılarının düzenlenmesindeki katkıları nedeniyle Dr. Michèle Nicolas'ya verildi.¹¹

Türkiye bitkileri üzerinde bugüne kadar yazılmış en büyük eser olan 10 ciltlik *Flora of Turkey*'in yazarı Peter Hadland Davis'e Türkiye florasına yaptığı katkılardan dolayı 1988 yılında "İstanbul Üniversitesi Onur Madalyası" verilmesi de T. Baytop'un fikriydi. T. Baytop, o tarihte emekli olmasına rağmen, "Ben artık Üniversite'den ayrıldım, beni ilgilendirmez" demeyip, Türkiye bitkilerinin tanınmasına büyük emeği geçen bu yabancı hocanın İstanbul Üniversitesi tarafından taltif edilmesi için girişimlerde bulunmuştu.¹²

1989 yılından bu yana, iki yılda bir eczacılık alanındaki bilimsel araştırmaları teşvik amacıyla konulan ve eczacılık alanında yapılmış bir doktora çalışmasına verilen Mustafa Mevzat Eczacılık Ödülü onun önerisi ve katkılarıyla hayata geçirilmiştir.¹³

4 Şubat 1961 tarihinde, "Eczacı Okulu'nun Tıp Fakültesi'nden ayrılarak bağımsız fakülte olması" kararını İ.Ü. Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu'ndan çıkararak, Eczacılık Okulu'nun yıllardan beri özlediği bağımsızlığını sağlayan Dekan Prof.Dr. Halit Ziya Konuralp'a İ.Ü. Eczacılık Fakültesi'nin kuruluşunun 40. yıldönümünde (15 Ocak 2002) bir teşekkür plaketi¹⁴ verilmesini de Prof. T. Baytop teklif ve temin etmiştir.¹⁵

Türk Eczacılık Tarihi çalışmalarını özendirmek amacıyla, Türkiye'de Osmanlı döneminde eczane açan ilk Türk eczacı Hamdi Bey'in (öl.1909) adına "Eczacı Hamdi Bey Ödülü" verilmesini teklif etti. Bu ödülün birincisinin, yıllardan beri Türk eczacılık tarihiyle ilgili malzeme toplayan ve araştırma yapan

¹¹ Prof. Finn Sandberg'in madalyası 21 Eylül 2000'de Mustafa Nevzat Eczacılık, Tıp ve Kültür Evi'nde düzenlenen törende Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dekanı Prof. Emre Dölen tarafından verilmiştir. Dr. Michèle Nicolas'nunki ise, kendisine III. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nda (3-4 Haziran 1996, Eskişehir) takdim edilmiştir.

¹² Edinburgh Üniversitesi Herbariumu direktörü Prof.Dr. J.McNeill'in 21 Temmuz 1988 tarihli mektubu ile Flora of Turkey projesinin tamamlanmış olduğunu ve bu başarının Edinburgh University Press ve Royal Botanic Garden Edinburgh'un müşterek düzenledikleri bir törenle 26 Eylül 1988'de kutlanacağı haberi İstanbul'a gelince, İ.Ü. Orman Fakültesi'nden Prof. F. Yaltırık, Eczacılık Fakültesi'nden Prof. T. Baytop ve Prof. A. Baytop, Orman Fakültesi Dekanlığı'na müşterek bir dilekçe ile başvurmuşlar ve İ.Ü. Rektörlüğü'nün Prof. P.H. Davis'i üniversitenin gümüş onur madalyasıyla taltif etmesini istemişlerdir. Teklif rektörlüğe uygun görülmüş, madalya ile berat hazırlanmıştır. Madalya ve berat, İngiliz Kültür Heyeti'nin İstanbul Başkanı'nın yardımıyla Edinburg'daki törenin ertesi günü P.H. Davis'e ulaştırılmıştır. Bkz. Asuman Baytop, "P.H. Davis ve Flora of Turkey," *Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları*, Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yay. İstanbul 2002, s. 145 (tamamı s.141-148)

¹³ Kiril Kirof, "Prof.Dr. Turhan Baytop'u saygıyla anıyoruz," *Güncel Eczacılık Dergisi*, Sayı 106, Temmuz-Ağustos 2002, s.17.

¹⁴ *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi 1962-2002*, İstanbul 2002, s.6.

¹⁵ *VI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı (İstanbul, 5-7 Haziran 2002) Bildiri Özetleri*, İstanbul 2002, s.IV.

Mert ve Gülnur Sandalcı'ya verilmesini önerdi. Bu önerisi VI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Düzenleme Kurulu tarafından da kabul gördü. Küçük dikdörtgen bir gümüş tepsiden oluşan ödül, Sandalcı çiftine 5 Haziran 2002'de, VI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nın açılış töreninde verildi.¹⁶

T. Baytop, objektif düşünürdü. Bir dönemin veya bir olayın başarılı ve başarısız yönlerini birlikte görürdü. Örneğin Osmanlı dönemi Türk eczacılığı üzerinde yaptığı çalışmalarda, olumlu gelişmeleri ortaya koyduğu gibi, o dönem Türkiye'de yayınlanmış bilim kitaplarının "fes giydirmekten" öteye gitmediğini açıkça ifade ederdi.¹⁷

Anadolu'nun doğasına tutkundu, Anadolu insanına özel bir sevgisi vardı. Kendi tabiriyle "bitki avlamak" için Anadolu'ya yaptığı gezilerde köy kahvelerine gider, oradakilerle dost olur, köylülerle, çobanlarla, avcılarla sohbet eder, şakalaşır. "Yardımcı"ları olarak nitelediği Anadolu çocuklarıyla çektiği bazı resimleri *Anadolu Dağlarında 50 Yıl* kitabında yayımlamıştır.

Olayları veciz Türk atasözleriyle tanımladığı gibi, kendine has tabirleri de vardı: "Aşan bilir karlı dağın ardını", "Her dağın kendine göre karı vardır", "Yiğidin iyisi biraz deli olur", "Kuzguna yavrusu şahin görünür"¹⁸ "Habbeyi kubbe yapmak", "İki horoz bir çöplükte eşinmez,", "Aceze ittifakı" bunlardan yalnızca birkaçıdır. Konferanslarında, bildirimlerini sunarken, önündeki bildiri metnini satır satır okumaz, bol görsel malzeme kullanır, ayrıntıdan çok meselenin esasını ve çözümünü açık bir dille anlatırdı.

Kırk yıl görev yaptığı üniversite camiasında, bazı kişilerin birbirlerinin kuyularını kazmaya varacak kadar hoş olmayan işlerle uğraştığı sorulduğunda, "Bu tip insanlar genellikle araştırmacı kişilikte değillerdir. Çalışmazlar. Çalışanları kendi seviyelerine indirmek için bu hareketleri yaparlar. Aldırmayıp çalışmalara devam etmek gerekir. Uyarsan, onlar başarıya ulaşmış olur" demişti.¹⁹

Öğrencilik yılları, ilk araştırmaları, akademik karyeri

Ömer Turhan Baytop, 20 Haziran 1920'de Üsküdar'da (İstanbul) doğdu. Babası, topçu Albay Mehmed Emin Baytop idi.²⁰ Erzurum Lisesi'nden mezun

¹⁶ a. g. yer.

¹⁷ Ondokuzuncu yüzyıla ait bazı Türkçe bilim kitaplarında yer alan resimlerde, insanlar bazen başlarında birer fes ile resmedilmiştir. T.Baytop, Türkçe kitabın üzerinde adı bulunan yazarın Batı kitaplarından tercüme ve derleme ile yetindiğini, yararlandığı orijinal kitaptaki insanları fesli çizmekten başka bir katkısının olmadığını vurgulamak için bu ifadeyi kullanmaktaydı.

¹⁸ "Bazı araştırmacılar yayınladıkları küçük araştırmalara büyük önem atfederek kendilerinde bazı ayrıcalıklar bulunduğunu zannederler" anlamında kullanırdı.

¹⁹ Ekrem Sezik, *a.g.yayın*, s.53.

²⁰ Mehmed Emin Baytop (1895-1980), Harput Askeri İdadisi'ni tamamladıktan sonra 1914 yılında Harbiye Mektebi'nden mezun olmuş, Ağır Topçu Subayı olarak orduya katılmış, Kurtuluş Savaşı'nda görev almış ve

olduktan sonra 1941 yılında İstanbul Tıp Fakültesi Eczacı Mektebi'ne girdi. İlk bitki örneğini (bir *Crocus* / çiğdem) 1943 yılı yaz tatilinde, henüz öğrenciyken Palandöken Dağları'ndaki Kurt Çeşmesi mevkiinden,²¹ babasının bir teftiş gezisi sırasında topladı. Emin Baytop'un bitkilere özel bir ilgisi vardı ve hatta bir keresinde oğluna Dumlu dağlarından lâle örnekleri getirmişti.²²

T. Baytop'un bitkilere olan ilgisi, Eczacı Mektebi'nde Ord.Prof. Dr. Alfred Heilbronn'un (1885-1961) verdiği "Nebat Biyolojisi" ve "Farmakobotanik" dersleri sırasında pekişti. Son sınıf öğrencisiyken, İspençiyarı Nebatat ve Genetik Enstitüsü'nde fahri olarak çalışmak için Prof. Heilbronn'dan izin aldı. A. Heilbronn, henüz mezun olmamış bu meraklı lisans öğrencisine hemen doktora konusunu vermekte tereddüt etmedi.²³

1945 yılında Eczacı Mektebi'nden mezun oldu. İlk makalesini (penisilin hakkında), Eczacı Okulu'ndan mezun olduğu yıl *Farmakolog* dergisinde yayınlamış olması, araştırmaya olan ilgisinin öğrencilik yıllarında başladığına işaret eder. 1946-47 yıllarında askerlik görevini yaptı. Askerde olduğu yıllarda Anadolu'da bulunan bitkiler (eğreltiotu ve *Ephedra*) ve bunların kimyasal özellikleri üzerine yazdığı iki makale yayınladı. Ayrıca, Sıhhiye Bölüğü eczacısı olarak görev yaptığı Yassıviran'da (Hadımköy) kaldığı on ay boyunca bölgeyi gezdi, bitki topladı, bunları tayin etti ve bir listesini yayınladı. "Terkos Gölü ve civarında toplanan tıbbi bitkilerin listesi" başlıklı çalışması onun Türkiye bitkileri hakkında yayınladığı ilk araştırmadır (1948).

Emekli olduktan sonra çok sayıda yayın yaptığı eczacılık tarihine olan ilgisinin de, yine o yıllarda mevcut olduğu anlaşılmaktadır: eczacılık tarihi konusundaki ilk monografisini (Ortaçağ eczacılık tarihine kısa bir bakış ve ilk bitkisel droglar) 1947 yılında yayınlamış, bunu 1948 yılında Osmanlı botanik hocalarından Mehmed Ali Paşa (1837-1914) hakkındaki biyografik yazısı izlemişti.

Ağustos 1948'de, 1945 yılında kurulmuş olan İ.Ü. Tıp Fakültesi Eczacı Okulu Farmakognozi Kürsüsü'ne (Direktör: Prof.Dr.Sarım Çelebioğlu) asistan olarak girdi. 1949 yılında A. Heilbronn'un yönetiminde "Ephedra campylopoda C.A. Mey'in morfolojik, anatomik ve kimyasal karakterleri" konulu doktora tezini tamamladı. Bu tarihten sonra düzenli olarak, bitki toplamak amacıyla Anadolu gezilerine başladı.

bu nedenle kendisine 1927'de "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" verilmiş, Türk ordusunun çeşitli birliklerinde görev yapmış, 1944'te albay rütbesine terfi etmiş ve 33 yıl fiili hizmetten sonra 1950 yılında emekliye ayrılmıştır. T. Baytop, *Harputlu Topçu Albay Mehmet Emin Baytop (1895-1980)*. İstanbul 2001.

²¹ 16 Mayıs 1999'da yetmiş dokuz yaşında, ilk örneğini topladığı bu mevkiye tekrar giderek bitki toplamıştır.

²² Turhan Baytop, *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*, s.2-3.

²³ *Ibid.*, s.2

1951-52 yılları arasında Paris Eczacılık Fakültesi'nin Farmakognozi Kürsüsü'nde Prof. Dr. R. Paris ile çalıştı. Kasım 1952'de "Anadolu meyan kökü ve meyan balı üzerinde farmakognostik araştırmalar" konulu teziyle Farmakognozi dalında "üniversite doçenti" ünvanını aldı ve 1953 tarihinde "eylemlî doçentliğe" atandı. "Ammi visnaga Lam. (Dişotu) bitkisinin meyvaları üzerinde araştırmalar" isimli takdim tezi ile 1963 yılında "üniversite profesörlüğü"ne yükseltildi, aynı yıl İ.Ü. Tıp Fakültesi Eczacı Okulu Farmakognozi Profesörlüğü'ne atandı.

Eczacılık Fakültesi'nin kuruluşu ve idari görevleri

Türkiye'de eczacılık öğretimi bilindiği gibi 1839 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane içinde başlamıştır. 1908 yılında Mekteb-i Tıbbiye, Tıp Fakültesi adını almış ve Eczacı Mektebi 1933 Üniversite Reformu'na kadar bu fakülte içinde faaliyet göstermiştir. 1933'te Fen Fakültesi'ne bağlanan Eczacı Mektebi 1944'te yeniden Tıp Fakültesi'ne dahil edilmiş ve "Eczacılık Fakültesi"nin kurulması ancak 1962'de mümkün olmuştur. Fakülteye dönüşüm kolay olmamış, 1911 yılında Prof. Dr. Ahmet Vefik (Uluçay) tarafından teklif edilen Tıp Fakültesi'nden ayrılma fikri, öncülüğünü Prof. Dr. Sarım Çelebioğlu'nun yaptığı küçük bir grup Eczacı Okulu öğretim üyesinin (Kasım Cemal Güven ve Turhan Baytop) girişimleri sonucu yaklaşık 50 yıl sonra gerçekleşebilmiştir.²⁴ T. Baytop, ilk toplanan fakülte profesörler kurulunda (17 Ekim 1963) Eczacılık Fakültesi'nin dekanlığına seçilmiş ve yaş haddinden emekli olduğu 1 Temmuz 1987 tarihine kadar beş dönem²⁵ dekanlık yapmıştır. Dekanlık yaptığı yıllarda üstlendiği idarecilik görevi nedeniyle bilimsel araştırmalarına ara vermemiş, botanik gezilerine ve yayınlarına devam etmiştir.

Dekanlık yıllarında, Eczacılık Fakültesi'nin gelişmesi için çaba sarfetmiştir. 1971 yılında Prof. Rasim Tulus'un dekanlığı döneminde inşaatı başlatılan C bloku, Prof. Baytop'un dekanlığı zamanında tamamlanmış ve 1974'te açılmıştır. T. Baytop, Eczacılık Fakültesi'nin faaliyet gösterdiği Keçecizade Fuat Paşa Konağı'nın bahçesine eczacılık öğrencileri için bir tıbbi bitkiler bahçesi kurulmasını teklif etmiş ise de buna muvaffak olamadığını yazmaktadır.²⁶ Fakülte içinde 1960 yılında kurmuş olduğu "Eczacılık Tarihi

²⁴ Eczacılık Okulu'nun Eczacılık Fakültesi'ne dönüşmesi süreci için bkz. Baytop, T., "Mektep'ten Fakülte'ye," *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi 1962-2002*, s. 19-22.

²⁵ 1963-65; 1973-75; 1975-78; 1982-85; 1985-87 yılları arasında.

²⁶ Dönemin Rektörü Fahir Yeniçay, sözkonusu bahçeye atom araştırmaları için yer altına bir bina yaptırmış ise de bu binada hiçbir tesis kurulmamış ve çalışma yapılmamıştır. Sıddık Sami Onar'da sözkonusu arsaya bir memur yemekhanesi yaptırmıştır. T. Baytop, "Eczacı Mektebi tarafından kurulan binalar," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.III, Sayı 2, 2002, s. 6 (1-12)

Müzesi”ni 1984 yılında ziyarete açmıştır. Bu müze hakkında etraflı bilgi makalemizin ilerki sayfalarında verilecektir.

Prof. T. Baytop’un fakülte içindeki bir diğer idari görev de, Farmakognozi Kürsüsü (Anabilim Dalı) başkanlığıdır. Prof. Dr. Sarım Çelebioğlu’nun 1969 yılında emekli olması üzerine bu göreve seçilmiş ve emekli olduğu 1987 yılına kadar görevini sürdürmüştür.

Prof. T. Baytop, dekan olarak görev yapmadığı dönemlerde 1969 ve 1971-73 yılları arasında Eczacılık Fakültesi’ni senatör olarak temsil etmiştir. 1985-1987 yıllarında Üniversitelerarası Kurul üyeliği görevinde bulunmuştur.²⁷

Üniversite dışında yüklenmiş olduğu resmi görevler de şunlardır: İstanbul Adli Tıp Kurumu üyeliği (1977-1993); TÜBİTAK Matematik, Fiziki ve Biyolojik Bilimler Araştırma Grubu Yürütme Komitesi üyeliği (1978-1982); Bitkisel Kökenli Tıbbi Müstahzarlar Ruhsat Komisyon üyeliği (1985-1990).

Farmakognozi eğitimine katkıları

Prof. T. Baytop, İ.Ü. Eczacılık Fakültesi içinde Farmakognozi öğretim süresinin 1 yıldan 2 yıla (4 yarıyla) çıkarılmasını (5 Eylül 1964 tarihli yönetmelik) ve Farmakognozi I (Genel Farmakognozi) ve Farmakognozi II (Özel Farmakognozi) olmak üzere iki bölüme ayrılmasını sağlamıştır. Farmakognozi Anabilim Dalı Başkanı olduğu yıllarda, teorik öğretimde bitki kimyasına ve yerli droglara önem vermiştir. Pratik çalışmalara, droglardaki etkili maddelerin teşhis ve tayin yöntemlerini eklemiştir; mikroskopik çalışmalarda “toz drogların” incelenmesini ön plana çıkarmıştır. Toz drogların incelenmesini içeren çalışmalarda, 1949 yılında Prof. T. Baytop tarafından geliştirilen ve “SARTUR Reaktif” (Sarım Çelebioğlu ve Turhan Baytop’un isimlerinin ilk heceleri) adı verilen bir renk belirtecinin uygulamasına geçilmiştir. Bu belirteç halen Türkiye’deki tüm eczacılık fakültelerinde toz drogların ve drog kesilerinin şeffaflaştırılması ve boyanması amacıyla kullanılmaktadır.²⁸

T. Baytop, uzun yıllar Eczacılık Fakültesi öğrencilerine Farmakognozi derslerini vermiştir. Bu konuyla ilgili ilk ders kitabı Farmakognoziye Giriş’tir ve 1966 yılında yayınlanmıştır. Bu kitabını genişleterek Farmakognozi Ders Kitabı başlığı altında iki cilt halinde (c.I, 1970; c.II, 1971) yayınlamış ve daha sonraki yıllarda ilaveli baskılarını yapmıştır. Ankara’da 1960’da kurulmuş olan Ankara

²⁷ Günay Sarıyar, “Prof. Dr. Turhan Baytop’un İ.Ü. Eczacılık Fakültesi’ne idari katkıları,” Prof. Dr. Turhan Baytop’un 75. yaş ve meslek yaşamında 50. yılı onuruna yapılan toplantıda (İstanbul, 11 Aralık 1995) sunulan konuşma.

²⁸ Nurhayat Sütülpınar, “Prof. Dr. Turhan Baytop’un farmakognozi öğretimi ve Türkiye tıbbi bitkileri alanına yaptığı katkılar” Prof. Dr. Turhan Baytop’un 75. yaş ve meslek yaşamında 50. yılı onuruna yapılan toplantıda (İstanbul, 11 Aralık 1995) sunulan konuşma.

Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nin ve Eskişehir'de 1971'de kurulmuş olan Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nin ilk yıllarında Farmakognozi dersleri vermiştir.

Prof. T.Baytop, İ.Ü. Eczacılık Fakültesi'nde 1965-1987 yılları arasında 9 doktora ve 2 yüksek lisans tezi yönetmiştir.²⁹ Doktora öğrencilerinin bir kısmı bugün Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde farmakognozi eğitimi vermekte ve tıbbi bitkiler üzerinde araştırma yapmaktadır.

Araştırma gezileri, Türkiye florasına katkıları

İlk bitki örneğini topladığı Palandöken Dağları'na çıkışı (1943) bir tarafa bırakılırsa, T.Baytop'un Anadolu'da bitki toplamak için yaptığı ilk gezi 1949 tarihlidir. Son Anadolu gezisini ise, 2000'de seksen yaşında iken Elazığ'a (Harput) yapmış ve *Türkiye'de Eski Bahçe Gülleri* adlı kitabına koymak üzere Harput'ta doğan babasının anısına Harput Gülü³⁰ adını verdiği gülün resmini çekmiştir. Elli yıllık bir süre içinde yaklaşık 175 gezi gerçekleştirmiştir. Bunlara İstanbul ve çevresinde yaptığı geziler dahil değildir. İlk gezilerinde Marmara Bölgesi'nden, özellikle Uludağ'dan bitki toplamıştır. Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'ya yaptığı ilk gezi 1956 tarihlidir. Bu tarihten sonra, Anadolu'nun hemen hemen her köşesinden bitki örneği toplamıştır. Bu gezilerden getirdiği örnek sayısı 11 000'e yakındır.

T. Baytop, gezilerinin amaçlarını beş madde altında toplamıştır. Saydığı hedeflerin her biri birer kaynak kitaba temel teşkil etmiştir.³¹

1. Anadolu'da yabancı olarak yetişen ve halk tarafından tedavi maksadıyla kullanılan türleri saptamak ve kullanılış alanları ve şekilleri hakkında bilgi toplamak
2. P.H. Davis tarafından başlatılan Flora of Turkey projesine malzeme toplamak ve bu suretle Anadolu florasını tanıma çalışmalarına katkıda bulunmak
3. Anadolu'nun petaloit monokotil türlerini (soğanlı bitkilerini) incelemek
4. Anadolu halkının yabancı bitkilere verdiği Türkçe adları saptamak
5. Anadolu'nun zehirli bitkilerini saptamak.

²⁹ Afife Mat, "Farmakognozi Anabilim Dalı," *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi 1962-2002*, s. 155-158. Tezlerin özetleri için ayrıca bkz. *İstanbul Üniversitesi'nde Farmakognozi*. Yay. İ.Ü. Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul 1995, 49 s.

³⁰ *Rosa laxa* Retzius var. *harputensis*.

³¹ Turhan Baytop, "Önsöz," *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*.

Gezilerin önemli bir kısmında, botanikçi eşi Prof. Dr. Asuman Baytop ona eşlik etmiş, bitki toplamada ve özellikle örnekleri tayin etmede büyük destek vermiştir. T. Baytop, eşinden gördüğü yardımı şöyle ifade etmiştir: “Diğer önemli bir destek de eşim Prof.Dr. Asuman Baytop’tan gelmiştir. Gerek bilgisi, gerek sabrı ve gerekse tenkitseverliği ile bana her hususta yardımcı olmuştur.³² Baytop’ların topladıkları örnekler, İ.Ü. Eczacılık Fakültesi Herbaryumu’nun (ISTE) esasını teşkil etmiştir. Topladıkları örnekler ve yaptıkları yayınlar ile Türkiye florasının tanınmasına sağladıkları katkılar nedeniyle, Prof. Peter H. Davis, *Flora of Turkey* adlı anıtsal eserinin sekizinci cildini aşağıdaki cümle ile A. ve T. Baytop’a ithaf etmiştir: “*To Asuman and Turhan Baytop in recognition of their extensive help on the flora over many years.*”

T. Baytop’un farklı mevsimlerde çiçek ve yaprak veren bitkileri her iki mevsimde aynı yerden toplamış olması tayin işlemini kolaylaştırmıştır. Aynı bitkiden çok sayıda örnek toplaması ise, ISTE’nin başka herbaryumlarla örnek mübadelesi yapmasını sağlamıştır. Soğanlı bitkiler koleksiyonunu dört takım olarak hazırlamıştır. İlk üç koleksiyon İstanbul (ISTE), Londra (Kew) ve Edinburgh (E) herbaryumlarındadır. Dördüncü şahsi koleksiyonunu ise vefat etmeden önce İ.Ü. Fen Fakültesi Herbaryumu’na (Direktör: Prof.Dr. Tuna Ekim) bağışlamıştır.

Topladığı örneklerden 30’u bilim için yenidir.³³ Bunlardan 19 tanesi Iridaceae ve Liliaceae familyalarına ve geri kalanı değişik familyalara aittir. *Crocus* (Çiğdem) türlerinin 11 adet olması onun çiğdem türlerine karşı olan tutkusunu açıkça ortaya koymaktadır. Maltepe’deki evinin bahçesinde kurduğu özel botanik bahçesinde Anadolu’dan topladığı soğanlı bitkileri (*Crocus*, *Colchicum*, *Iris*, *Tulipa* türleri çoğunluktadır) yetiştirmiştir.

Bütün bu gezileri Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ve İstanbul Üniversitesi’nin sağladığı imkanlarla yaptığını açıkça ifade etmiştir: “Birçok bilim adamı bu sıralarda kendilerine gerekli maddi yardımın yapılmadığından şikayetçidir. Fakat ben herhalde daha şanslıyım. Çalışma ve araştırmalarım sırasında her türlü yardım ve desteği üniversitemden yani devletten gördüm. Üniversite bana Anadolu’daki araştırmalarım için vasıta, şoför, maddi olanak sağladı. Çalışma yeri, malzemesi verdi. Dış ülkelerdeki çalışmalarım için her olanağı sağladı, ödeneği verdi. Yani devlet bana her hususta yardımcı oldu ve ben de bu sayede araştırmalarımın sonuçlarını alarak yayınlatabildim.”³⁴

³² Atilla Aydın, “Çiçeklerle gelen mutluluk – Prof. Baytop TÜBİTAK Bilim Ödülü’nü kazandı,” *İdealist Eczacı*, Sayı 1, Ekim 1988, s. 5.

³³ Bu türlerin listesi için bkz. T. Baytop, *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*, s. 179.

³⁴ Atilla Aydın, *a.g. yayın*, s. 4-5.

Türkiye'nin tıbbi ve zehirli bitkileri üzerine araştırmaları

Prof. T. Baytop, araştırma gezileri sırasında, Anadolu halkının ilaç olarak kullandığı tıbbi bitkileri, Türkiye'de insan ve hayvan zehirlenmelerine neden olan bitkileri, herhangi bir yararı olan veya olabilecek bitkileri, özellikleri, kullanılışları, yerli adları ile saptamaya çalışmış ve kaydettiği bilgileri 3 kitap içinde toplamıştır: *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi* (1984 ve 1999), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* (500 renkli fotoğraf, 1994 ve 1997), *Türkiye'de Zehirli Bitkiler, Bitki Zehirlenmeleri ve Tedavi Yöntemleri* (1989, üç meslekdaşı ile birlikte).

T. Baytop'un öğrencilik yıllarında başladığı ve Anadolu'da 50 yıl boyunca sürdürdüğü araştırma gezilerinde bitkisel droglar da toplamıştır. Oluşturduğu "Türkiye'nin Bitkisel Drogları" koleksiyonu halen Farmakognozi Anabilim Dalı'nda muhafaza edilmektedir. Bu koleksiyon, Türkiye'nin bitkisel drogları üzerinde çalışan araştırmacılar için değerli bir kaynaktır.³⁵

T. Baytop'un yayın listesi incelendiğinde, tek başına veya diğer yazarlarla yaptığı yayınların önemli bir kısmının bitki kimyası (bitkilerin taşıdıkları tanen, alkaloid, uçucu yağ, heterozit gibi maddelerin teşhis ve tayini) üzerinde olduğu görülür. Araştırdığı belli başlı bitki türleri ve droglar şunlardır: *Ephedra*, *Digitalis*, *Smilax*, *Marsdenia*, *Aconitum*, *Pelargonium*, *Papaver*, *Equisetum*, *Ferula*, *Crambe*, *Colchicum* türleri ile *Radix Saponariae albae*, Senega kökleri, meyan kökü, meyan balı, kitre zankı vb. droglar.

Prof.T. Baytop, yurdumuzda yüzyıllardan beri elde edilen ve tıbbi ve iktisadi yönden önemli bir drog olan afyon ile yakından ilgilenmiş, bu drogun taşıdığı alkaloidleri saf olarak elde etmek için Türkiye'de bir afyon alkaloidleri fabrikasının kurulması fikrini 1961'de ortaya atmıştır.³⁶ Afyon kaçakçılığını önlemek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 1972'de aldığı haşhaş ekimini yasaklama kararı üzerine, dünyaca tanınmış, ortalama %15 kadar morfin taşıyan, iyi kaliteli bir drog veren haşhaşlarımızın nesillerinin tükenmemesi için hükümet nezdinde girişimlerde bulunmuş, tohumların muhafazası hususunda tedbir alınmasını önermiştir. Hatırlatalım ki, Türkiye hükümeti, afyon elde edilmemesi şartı ile, 1974'te yedi ilimizde haşhaş ekimine izin vermiş, sonra da Bolvadin'de haşhaş başlarından alkaloid elde etmek için bir fabrika kurmuştur. Bu fabrika 1983'te faaliyete geçmiştir.³⁷

Türkiye'de bitki kimyası araştırmaları neticesinde elde edilen bileşiklerin hiçbirinin bugüne kadar etkili madde olarak tedavi alanına girmemiş olmasından üzüntü duymuştur. Bu durumun başlıca nedeni, "bu yeni bitkisel bileşiklerin

³⁵ Nurhayat Sütülpınar, a.g.konuşma.

³⁶ T. Baytop, "Türkiye'de afyon alkaloidleri fabrikası kurulmalıdır," *Eczacılık Bülteni*, c.3, sayı 2 (1961), s.23-25.

³⁷ T. Baytop, *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi*, İstanbul 1999, s.222.

tedavi özelliklerini saptayarak ilaç olarak kullanılmasını sağlayacak farmakolojik, toksikolojik ve klinik inceleme ve tayinlerin henüz yapılmamış olmasıdır.”³⁸

Prof. Baytop'un Türkiye'nin tıbbi bitkileri üzerinde çalışmaları teşvik etmek amacıyla bir Farmakognozi öğretim üyesi olarak gösterdiği çabalardan biri de, “Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı” adını verdiği toplantıları başlatmış olmasıdır. İlkini İstanbul'da 1976'da düzenlediği bu toplantılar, her iki yılda bir, çeşitli Eczacılık Fakülteleri Farmakognozi Anabilim Dalları tarafından münavebe ile, bazen de uluslararası katılımlı olarak tertip edilmektedir.³⁹ Bu toplantıların muntazaman devam etmekte olması, Prof. Baytop'un teşebbüsünün ne kadar isabetli olduğunu göstermektedir.

İlgilendiği diğer konular

T. Baytop, Anadolu'ya yaptığı gezilerde Anadolu'nun faunası ile de ilgilenmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan panter (*Panthera pardus tulliana*) ve kaplan (*Panthera tigris*) türleri hakkındaki iki yayını Alman zooloji dergilerinde 1973 ve 1974'te yayınlanmıştır.

Türkiye'de yetiştirilmiş süs bitkilerinin tarihi yönden incelenmesi, Prof. Baytop'un ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Vaktiyle Osmanlı döneminde revaçta olup ta, bugün artık nesli kaybolmuş türlerden lale ve gül hakkında derin araştırmalar yapmış, ve araştırma sonuçlarını iki kitap halinde yayınlamıştır. *İstanbul Lalesi* (1992 ve 1998), *Türkiye'de Eski Bahçe Gülleri* (2001). Her iki kitap ta T.C. Kültür Bakanlığı tarafından basılmıştır. *İstanbul Lalesi* kitabının Japonya'da Japonca ve İngilizce çevirisi yapılmış ve orada yayınlanmıştır (1996). Güller konusundaki kitabını yazarken, Anadolu'dan bizzat getirdiği veya kendisine gönderilen gülleri Maltepe'deki yazlık evinin bahçesine dikmiş ve küçük bir gül bahçesi meydana getirmiştir. Çiçek açtıkları zaman çektiği resimleri kitabında kullanmıştır.

Anadolu florası üzerinde yapılan floristik çalışmaların tarihçesini merak etmiştir. Türkiye florası ile ilgili çalışmaların başladığı XVI. yüzyıldan bu yana Anadolu'da geçmiş ve bu yöreden bitki koleksiyonları oluşturmuş yabancı ve yerli araştırmacıları, özgeçmişlerini, gezdikleri bölgeleri, koleksiyonları, yayınları, hattâ resimleri ile tanıtmak için, T. Baytop, dış ülkelerdeki kitaplıklardan ve herbaryumlardan, yerli ve yabancı kaynaklardan elde ettiği bilgileri, bilimsel toplantılarda bildiri halinde sunmuş (Eskişehir 1991, İstanbul 2001, Edirne 2002) ve kitaplarında açıklamıştır: *Anadolu Dağlarında 50 Yıl* (2000 ve 2001), *İstanbul*

³⁸ T. Baytop, *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*, s.38.

³⁹ XIV. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Prof.Dr. Hüsnü Can Başer tarafından Anadolu Üniversitesi (Eskişehir) Eczacılık Fakültesi'nde Mayıs 2002'de düzenlenmiştir.

Florası Araştırmaları (2002). Bu şekilde Anadolu florası üzerinde yapılan floristik çalışmaların bir tarihçesini ortaya koymuş ve Türkiye’de botanik tarihinin bir yönünün tanınmasına önemli katkıda bulunmuştur.

Yabancı bilim adamları ile işbirliği

T. Baytop, yabancı bilim adamlarıyla işbirliğine her zaman önem vermiş ve etrafındaki genç meslektaşlarına da bunu tavsiye etmiştir. 1951-52’de bir yıl süreyle Paris Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi kürsüsünde Prof. Dr. René Paris ile çalışmıştır. Sonraki yıllarda, birçok yabancı bilim adamı ile beraber Anadolu’da botanik geziler veya yayınlar yapmıştır. Bunlardan Hubert de Lesse (Paris Tabiat Tarihi Müzesi entomologlarından, 1914-1972) ile Doğu Anadolu’ya gitmiştir. De Lesse, o gezide yakaladığı ve bilim için yeni olan bir kelebek türüne, bu gezinin hatırası olarak *Agrodiaetus baytopi* adını vermiştir. 1966 yılında Upsala Üniversitesi’nden (İsveç) Prof. Dr. Finn Sandberg ile Isparta-Alanya-Denizli üçgeninde araştırma yapmışlardır. İki farmakognost “Opium poppy, and ancient source for modern medicine” adlı bir dokümanter film hazırlamıştır.⁴⁰

1975 yılından sonra botanik gezilerine, soğanlı bitkiler üzerinde çalışan İngiliz uzmanlar (B. Mathew, C. Brickell, W. Marais) da katılmıştır. Bunlardan Brian Mathew (Kew Herbarium, Londra) ile uzun süren, verimli bir işbirliği ve dostluk kurmuştur. Bu işbirliği sürecinde, ortak makaleler yayınlanmış, *Bulbous Plants of Turkey* (Londra, 1984) adlı kitap hazırlanmış, Türkiye florasına ilave teşkil eden birçok *Crocus* türü adlandırılmıştır: örneğin *C. adanensis*, *C. abantensis*, *C. antalyensis*, *C. hittiticus*, *C. asumaniae*, ve 1973’te Honaz Dağı’ndan (Denizli) toplanan “belki de *Crocus*’ların en güzel renklisi” olarak nitelendirilen *C. baytopiorum*.⁴¹ Baytop-Mathew ikilisi *Sternbergia* ve *Iris* cinslerinden de yeni türlere ad vermişlerdir. Müşterek araştırmaları, *Kew Bulletin*, *The Garden* (Journal of the Royal Horticultural Society) ve *Notes from the Royal Botanic Garden Edinburgh* adlı dergilerde yayınlanmıştır.

Hans Jurgen Leep (1910-2001) de T. Baytop’un botanik gezilerine katılmış ve beraberce Türkiye için yeni iki *Colchicum* türü yayınlamışlardır. T. Baytop, laleler hakkında bir kitap hazırlamakta olan, Cenevre Konservatuvarı uzmanlarından A.L. Stork’a İzmir yöresindeki yerli *Tulipa* türlerini tanıtmak için, onunla birlikte Mayıs 1987’de bu bölgeye gitmiş, gezilerine katılan diğer yabancı ve Türk meslektaşlarını *Anadolu Dağlarında 50 Yıl* adlı kitabında resim ve biyografileriyle tanıtmıştır.

⁴⁰ Filmin Türkiye’deki çekimleri, T. Baytop ile fotoğraf sanatçısı Cafer Türkmen tarafından 1971 yılında yapılmıştır.

⁴¹ Brian Mathew, “Preface,” *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*.

T. Baytop, Uluslararası Eczacılık Federasyonu (FIP) ile temas halinde olmuş, bu kuruluşun düzenlediği kongrelere katıldığı gibi, kuruluşun Tıbbi Bitkiler Bölümü üyeleri için 28 Mayıs – 8 Haziran 1972’de bir Güneybatı Anadolu gezisi düzenlemiştir.⁴²

Özellikle emekli olduktan sonra, Türkiye florası üzerinde çalışan yabancılar, bilgi birikiminden istifade etmek için onu evinde ziyaret etmişler, o da kendilerine bilgilerini aktarmaktan mutlu olmuştur. Bunlardan bazılarıyla Anadolu’ya da gitmiştir. Mesela, 4-6 Nisan 1990’da Japon televizyoncuların ricası üzerine, Prof. Necmi Zeybek’le birlikte, İzmir, Urla ve Manisa Dağı’na giderek, bu bölgede çiçek açmış olan laleler hakkındaki dokümanter filmin çekim çalışmalarına katılmıştır. Bunu takiben, Tonami’deki (Toyama Vilayeti, Japonya) lale yetiştirme merkezinin uzmanları İstanbul’a gelip Prof. T. Baytop ile görüşmüşler ve onun *İstanbul Lalesi* isimli kitabını Japonca ve İngilizce’ye çevirerek Japonya’da yayımlamışlardır.

Ödülleri

Anadolu gezilerinde topladığı 10 000’in üzerinde bitki örneği, Türkiye florasına yeni ilaveleri ve bu konudaki yayınları T. Baytop’a değerli ödüller kazandırmıştır. *The Bulbous Plants of Turkey* (Londra, 1984) adlı kitabıyla 1986 yılında OPTIMA (Organization for the Phyto-Taxonomic Investigation of the Mediterranean Area, Berlin) gümüş madalyasını almıştır.

1988 yılında, “Türkiye Florası ve Tıbbi Bitkileri Tanınması Üzerine Yaptığı Çalışmalardan dolayı” TÜBİTAK Bilim Ödülü’ne layık görülmüştür. T. Baytop, TÜBİTAK ödülünü alan ilk eczacı olduğu gibi, bu ödül, TÜBİTAK’tan İstanbul Üniversitesi’ne Eczacılık Fakültesi yolu ile gelen ilk ödüldür.⁴³ Dönemin başbakanı Sayın Turgut Özal, T.Baytop’a ödülünü verirken “Bugün bilim ödülünü alanlar arasında yerli olan bir sen varsın” ifadesini kullanmıştır. Sayın T. Özal, bu ifade ile T.Baytop’un, ödül alan diğer bilim adamlarından farklı olarak, Türkiye’de yetişmiş ve bütün çalışmalarını Türkiye’de yapmış bir bilim adamı olduğuna dikkat çekmiştir. Bu gözlemi, Türk bilim tarihini ileride değerlendirecek araştırmacılar için önemli bir gözlemdir ve bu ödül, yalnızca Türkiye’de yapılan çalışmalarla da bilime katkı getirilebileceğini göstermiştir.

Bu ödülleri 1992’de ECO (Economic Cooperation Organization, Tahran) altın madalyası, 1998’de Anadolu Üniversitesi’nden “Fahri Doktora” ve diğer ödül ve plaketter izlemiştir. Türk eczacılık tarihiyle ilgili çalışmaları ise, İlaç

⁴² *Anadolu Dağlarında 50 Yıl*, s.37

⁴³ TÜBİTAK Başkanı Prof.Dr. Namık Kemal Pak’ın T. Baytop’un vefatı münasebetiyle yayınladığı yazı için bkz. N.K. Pak, “Değerli bir biliminsanı Prof.Dr. Turhan Baytop,” *Güncel Eczacılık Dergisi*, Sayı 106, Temmuz-Ağustos 2002, s.20.

Endüstrisi İşverenler Sendikası tarafından 2000'de bir teşekkür plaketi ile ödüllendirilmiştir.⁴⁴ Son ödülü, VI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nda kendine verilen Altın Kaplumbağa rozetidir.

Üyesi olduğu kuruluşlar

Prof. T.Baytop'un üye olduğu (1951) ilk yabancı dernek Société Botanique de France'dir. Aynı yıl The American Society of Pharmacognosy'nin (Ohio) üyesi olmuştur. 1968 yılında Société d'Histoire de la Pharmacie'ye (Paris); 1977 yılında ise, Académie Nationale de Pharmacie'ye (Fransız Milli Eczacılık Akademisi, Paris) yabancı muhabir üye olarak seçilmiştir.⁴⁵ Akademi'de Osmanlı döneminde Türkiye'den dört eczacı (François Della Sudda, Nicolas Panas, Charles Bonkowski, Pierre Apéry) üye vardı. Cumhuriyet döneminde seçilen ilk eczacı T. Baytop'tur.⁴⁶ Prof. Baytop, Türk Tıp Tarihi Kurumu üyesi ve Türk Bilim Tarihi Kurumu (1989) kurucu üyesi idi.

Türk eczacılık tarihiyle ilgili çalışmaları

Araştırma ve yayınlar

Bir eczacı olarak mesleğinin tarihine öğrencilik yıllarından beri ilgi duymuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu konudaki ilk yayını 1947 tarihlidir. Bu tarihten sonra değişik aralıklarla makaleler yayınlamış ise de eczacılık tarihi araştırmalarını topladığı ilk kitabı *Türk Eczacılık Tarihi*'dir ve 1985 tarihini taşır.

İstanbul'da akademik eczacılık eğitiminin başladığı 1839 yılından bu yana görev almış öğretim üyeleri ve onların yayınları, ilk eczacılar, ilk yerli ilaçlar, ilaç sanayiinin gelişimi gibi konularda araştırmalar yapmış, eski eczane malzemeleri, reçeteler, faturalar, diplomalar, dergiler, kodeksler gibi belgeler toplamış, bu belgeler üzerinde çalışarak, ilaç sanayiimizin ileri gelenleri, yaşlı eczane sahipleri ile temas ederek eczacılığımızın geçmiş günlerini yaşatmış, onun bugünkü seviyeye nasıl eriştiğini anlamaya çalışmıştır. *Eczâhâne'den Eczane'ye* ve *Laboratuvar'dan Fabrika'ya* adlı kitapları 1995 ve 1997'de Bayer Türk Sağlık Ürünleri Bölümü tarafından; 50'den fazla bildiri ve makalesini içeren *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları* adlı eseri 2000'de Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. A.Ş. tarafından basılmış ve dağıtılmıştır. Bu son firmayı tanıtan bir kitabı da

⁴⁴ Kaya Turgut, "En son aldığı ödül," *Güncel Eczacılık Dergisi*, Sayı 106, Temmuz-Ağustos 2002, s. 14.

⁴⁵ Michèle Nicolas, "Fransız Eczacılık Akademisi ve Türk Üyeler," V. Türk Eczacılık Tarihi Kongresi, İzmir, 25-26 Mayıs 2002, *Bildiri Özetleri*, s. 18.

⁴⁶ İkinci Türk eczacı Prof.Dr. Afife Mat olup, 1992'de seçilmiştir. T. Baytop, "Fransız Eczacılık Akademisi'ne İkinci Türk Üye," *Güncel Eczacılık*, Sene 1, Sayı 5 (1993), s.38.

vardır: *Üç Kuşak, Tek Hedef... Tıbbı Hizmet. Son kitabı olan Merkezi Türkiye Koleji Tıp Bölümü ve Antep Amerikan Hastanesi* baskıdadır.

Eczacılık tarihiyle ilgili çalışmalarında, bu konuda yapılmış olan yayınlar yanında, genç yaşından beri Türk eczacılık tarihi konusıyla ilgili olarak topladığı belge ve malzemeyi kullanmıştır. Şahsi koleksiyonunun bir kısmı İ.Ü. Eczacılık Fakültesi Eczacılık Tarihi Müzesi'nin nüvesini teşkil etmiştir. Aralarında Selçuklu dönemine ait olan havanların da bulunduğu koleksiyonunu Eczacı Nezih Barut'a emanet etmiştir. Koleksiyon bugün Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. A.Ş.'nin Hadımköy üretim tesislerindeki eczacılık tarihi müzesinde yer almaktadır. Osmanlı döneminde verilmiş eczacılık diplomalarından da küçük bir koleksiyon oluşturmuştur. Bu diplomaları ve eczacılıkla ilgili diğer belgeleri kitap ve makalelerinde yayınlamıştır. İ.Ü. Eczacılık Fakültesi'nin 1959'dan beri içinde hizmet verdiği konağın tarihi ile de ilgilenmiş, konağı yaptıran Keçecizade Fuat Paşa'nın torunları ile 1967'de temasa geçerek paşanın bir yağlıboya tablosunu tesbit etmiş ve bu tablonun bir eşini, dostu Güzel Sanatlar Akademisi'nden ressam Şeref Akdik'e yaptırmıştır. Bu tablo uzun yıllar Fakülte'deki çalışma odasının duvarını süslemiştir.⁴⁷

İ.Ü. Eczacılık Tarihi Müzesi'nin kuruluşu

İ.Ü. Eczacılık Fakültesi içinde bir eczacılık tarihi müzesini kurma fikrinin Prof. T.Baytop'ta 1950'li yılların sonunda mevcut olduğu anlaşılmaktadır. 1957 yılında Eczacı Okulu Öğrenci Yıllığı'nda yayınladığı bir çağrı yazısında, bu müzenin altyapısını oluşturacak malzemenin toplanması için meslektaşlarının yardımını istemiştir. 1960 yılında, henüz Eczacı Okulu fakülte haline gelmeden, bugünkü Eczacılık Fakültesi'nin ana binasında (Keçecizade Fuad Paşa Konağı) bir Eczacılık Tarihi Müzesi'ni kurmayı başarmıştır. Müzenin nüvesini T. Baytop'un şahsi koleksiyonu teşkil etmiştir. Sonradan bu koleksiyona Topkapı Sarayı Müzesi'nden alınan eşyalar, Ecz. Ethem Pertev'in eczahanesine ait eşyalar ve diğer eczahanelerden bağış yoluyla gelen malzeme eklenmiştir. Müzede ayrıca, Osmanlı döneminden kalma beş eczanenin malzeme ve dolapları bulunmaktadır. Bu malzemenin düzenlenmesi 1965-77 yılları arasında Ecz. Remzi Kocaer tarafından yapılmış ve müze 1984 yılında ziyarete açılmıştır.⁴⁸ 1999 sayımına göre müzede 3000 civarında eşya vardır. T. Baytop'un dekanlığı zamanında "İlaç Üretim Birimi" (D Bloku) binasının (tahsisat 1985 yılında çıkmıştır) bir bölümünün Eczacılık Tarihi Müzesi'ne tahsis edilmesi Fakülte Kurulu tarafından kararlaştırılmış ise de, T. Baytop'un emekli olmasını müteakip bu bina Farmakoloji Anabilim Dalı'na tahsis edilmiş ve böylece Eczacılık Tarihi

⁴⁷ T. Baytop, "Eczacı Mektebi Tarafından Kullanılan Binalar," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.III, Sayı 2, 2002, s. 7.

⁴⁸ T. Baytop, *İstanbul Eczacılık Fakültesi Eczacılık Tarihi Müzesi*, İstanbul 1984.

Müzesi, eskiden olduğu gibi tek bir odada ve koridorlarda yaşamaya devam etmiştir.⁴⁹ Müze halen açık değildir. Eczacılık Fakültesi binalarının 17 Ağustos 1999 depreminde zarar görmesi üzerine, müzenin eşyaları buldukları yerden taşınmıştır. Binalar tamir edildiği zaman müze eşyalarının toplu bir halde değerine uygun olarak sergileneceğini ümid ederiz.

Eczacılık Fakültesi'ne gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler için bu müze fakültenin tanıtımında ön planda yer almıştır. Bu müze, Türkiye'nin ilk eczacılık müzesi⁵⁰ olduğu gibi, uzun yıllar tek müzesi olma özelliğini taşımıştır. Prof. T. Baytop'un eczacılık tarihi konusundaki çalışmaları ve meraklı kişileri bu konuda çalışmaya teşvik etmesi, eski eczanelerin korunma altına alınması ve yeni eczacılık müzelerinin açılmasına vesile olmuştur.⁵¹

"Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi" dersleri

T. Baytop, 1984 yılında İ.Ü. Eczacılık Fakültesi ders programında bulunan "Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi" dersini vermekle görevlendirilmiştir. Konu ile ilgili hazırlıklarını tamamlayıp, *Türk Eczacılık Tarihi* ders kitabını yazıp bastırdıktan (1985) sonra 1 Nisan 1986 günü, açılış dersi ile öğretime başlamıştır.⁵² Bu şekilde T. Baytop, derslerine başlamadan önce ders kitabını yayınlamış ender öğretim üyelerinden biri olmuştur. Bu dersleri 1996 yılına kadar sürdürmüştür. Derslere bu tarihten itibaren Ecz. Fak. Farmakognози Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Afife Mat devam etmiştir. 2001 yılında *Türk Eczacılık Tarihi* ders kitabının kısaltılmış ikinci baskısını hazırlarken, bu dersi devralan öğrencisi Prof. A. Mat ile işbirliği yapması, az rastlanır bir anlayış örneğidir. Bu da, Prof. T. Baytop'un, genç meslektaşlarına yazdırdıkları veya tercüme ettirdikleri eserlerin üzerinde kendi isimlerini ön plana çıkarmakta ısrar eden bazı günümüz öğretim üyelerinden ne kadar farklı düşündüğünü gösterir.

⁴⁹ T. Baytop, "Türkiye'de Eczacılık Tarihi Müzeleri," *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 296-297.

⁵⁰ Naşid Baylav, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1968, s.526.

⁵¹ T. Baytop'un öğrencilerinden Prof. Dr. E. Sezik'in teşebbüsleriyle Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi'nde 1983 yılında "Eski Türk Eczanesi Müzesi" adıyla açılan müzede "Şehremini Merkez Eczanesi" (İstanbul) koruma altına alınmıştır. Bkz. E. Sezik, "Müze Haline Getirilmiş Eski bir Eczane," *İ.Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (Bildiri Özetleri), İstanbul 1990, s.29. T. Baytop'un bir diğer öğrencisi Ecz. Nezih Barut (Abdi İbrahim İlaç Sanayi. A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı), İ.Ü. Eczacılık Fakültesi'nin 40. kuruluş yılını kutlama töreninde (15 Ocak 2002) yaptığı konuşmada, eczacılık tarihiyle ilgili malzeme toplamaya başlamasında hocasının teşvikinden bahsetmiş ve 2000'de Hadımköy'de açtığı yeni üretim tesisinin içinde de, bir eczacılık müzesi kurmaya başlamıştır. T. Baytop'un havan koleksiyonu da, bu müzede yer almaktadır. 1998 yılında Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dekanlığının olduğu mekanda, Eczacı Doğan Üvey'in çalışmalarıyla bir Eczacılık Tarihi Müzesi kurulmuştur. İstanbul'un ikinci eczacılık tarihi müzesidir. Mert ve Gülnur Sandalcı'nın uzman danışmanlığında Eczacıbaşı İlaç Fabrikası'nın Çerkezköy tesislerinde Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın İzmir'deki Şifa Eczahanesi, diğer malzemenin de ilavesiyle müze haline getirilmiştir.

⁵² T. Baytop, "Eczacılık Deontolojisi," *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 123.

Türk Eczacılık Tarihi toplantıları ve simgesi

T. Baytop'un Eczacılık Tarihi konusunda yaptığı diğer bir hizmet de, birincisini 11 Mayıs 1990'da İ.Ü. Eczacılık Fakültesi'nde düzenlemiş olduğu Türk Eczacılık Tarihi Toplantılarını başlatmış olmasıdır. Bu toplantılar bugüne kadar muntazaman yapılmış (Ankara 1994; Eskişehir 1996; İstanbul 1998; İzmir 2000; İstanbul 2002) ve her toplantıda ilginin giderek arttığı gözlenmiştir.

Türk Eczacılık Tarihi toplantılarının bir simgesinin bulunmamasını T. Baytop bir eksiklik olarak görmüştür. Osmanlı eczanelerinin camekanlarında kaplumbağa kabuklarının bulundurulmasını, ilk Osmanlı Eczacılık Nizamnamesinin (1853) kapağında yazı kalemi, terazi, defne dalı ve yılan arasında iki kaplumbağanın yer almasını göz önünde bulundurarak, Anadolu'da yaygın bulunan ve M.Ö. 10 000 yıl öncesine ait arkeolojik kalıntılarda izlerine rastlanan kaplumbağanın "Türk Eczacılık Tarihi"nin simgesi olarak kullanılmasını teklif etmiştir.⁵³ Teklif, VI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nın düzenleme kurulu tarafından da uygun görülmüştür. Kurul ayrıca, bir altın ve bir gümüş "kaplumbağa rozeti"nin yaptırılmasını; altın rozetin, Türk Eczacılık Tarihi Toplantılarının kurucusu Prof. T. Baytop'a, gümüş rozetin altıncı toplantıyı düzenleyen Prof. A. Mat'a verilmesini, ayrıca yaptırılan mavi-beyaz rozetlerin de toplantıya katılanlara dağıtılmasını kararlaştırmıştır. Altın Kaplumbağa Rozeti, VI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nın açılış töreninde (5 Haziran 2002), toplantıya hastalığı dolayısıyla katılmayan T. Baytop'a verilmek üzere kızı Prof.Dr. Feza Günergün'a, Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dekanı Prof.Dr. Emre Dölen tarafından teslim edilmiştir.

Prof. T. Baytop, Eczacılık Tarihi çalışmalarını yaptığı yıllarda, Türk ilaç sanayiinin yöneticilerinden destek, sevgi ve saygı görmüştür. *Eczâhâne'den Eczane'ye* ve *Laboratuvar'dan Fabrika'ya* adlı kitapları Bayer Türk Sağlık Ürünleri Bölümü tarafından basılmıştır. Yine bu dönemde, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Ecz. Nezih Barut ile aralarında verimli bir "hoca-öğrenci dostluğu" kurulmuştur.⁵⁴ Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hadımköy'deki yeni üretim tesislerinde kurulmakta olan Eczacılık Tarihi müzesine havan koleksiyonunu emanet ettiği gibi, müzenin kuruluş çalışmalarını büyük bir heyecanla izlemiştir. Eczacılık Tarihi konusundaki son yazılarını derleyen *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları* adlı kitabının bu mümtaz ilaç şirketi tarafından mükemmel bir baskı ile yayınlanmasından onur ve sevinç duymuştur. İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası Onursal Başkanı Ecz. Kaya Turgut ise, güzel bir kadirşinaslık göstererek, *Güncel Eczacılık Dergisi*'nin Temmuz -Ağustos 2002 sayısının bu eski dostunun anısına yayınlanmasını sağlamıştır.

⁵³ VI. Türk Eczacılık Toplantısı, 5-7 Haziran 2002, Bildiri Özetleri 2002, s.III.

⁵⁴ Nezih Barut, "Hocam: Prof.Dr. Turhan Baytop," *Güncel Eczacılık Dergisi*, Sayı 106, Temmuz-Ağustos 2002, s. 15-16.

Sonuç

Prof. T. Baytop, 1945-2002 yılları arasında toplam 240 yayın yapmıştır.⁵⁵ Bunların 23'ü kitap, diğerleri makalelerdir. Merak, azim ve kararlılıkla çalışarak edindiği bilgi birikimini yayınlara dökmüş ve bu şekilde kendisinden sonra gelenlere toplu bir miras bırakmıştır. Gelecek nesillerin bu mirasa yeni katkılar getirerek zenginleşirmesi onun en büyük dileğiydi.

Şahaf ve antikacıları dolaşarak, müzayedelere katılarak topladığı malzeme ve belgelere dayandırdığı eczacılık tarihi araştırmaları, yayınladığı eserleri ve düzenlediği toplantılar, kurduğu müze, Türk eczacılık ve ilaç sanayiinin tarihini yakından tanımamızı sağladığı gibi, eczacılık tarihi konusunda araştırma yapanları teşvik etmiş, araştırmacı sayısını arttırmıştır.

Araştırma gezilerinde topladığı malzemenin bir kısmıyla farmakognostik, bir kısmıyla da floristik araştırma ve yayınlar yapmıştır. Türkiye florası, tıbbi bitkileri ve Türk eczacılık tarihindeki çalışmaları yanında eczacılık eğitimine yaptığı hizmetlerle de hatırlanacak olan Prof. Baytop'un kendini "Baytop Hoca" yapan en önemli özelliği herhalde bilgisini çevresiyle paylaşması, kimseye karşı kıskançlık duymaması ve etrafındakilere elinden geldiği kadar yardım etmeye çalışmış olmasıdır.

KAYNAKLAR

- Aydiner, Atilla, "Çiçeklerle gelen mutluluk – Prof. Baytop TÜBİTAK Bilim Ödülü'nü kazandı," *İdealist Eczacı*, Sayı 1, Ekim 1988, s. 4-5.
- Baytop, A, "Prof.Dr. Turhan Baytop'un Yayın Listesi," yayınlanmamıştır.
- Baytop, T, *Harputlu Topçu Albay Mehmet Emin Baytop (1895-1980)*, İstanbul 2001, 16 s.
- Baytop, T, *Anadolu Dağlarında 50 Yıl, Bir Bitki Avcısının Gözlemleri*, İlaveli 2.bs. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2001, 222 s.
- Baytop, T., *Türk Eczacılık Araştırmaları Tarihi*, Yay. Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. Aş., İstanbul 2000, 321 s.
- Baytop, T., "Mektep'ten Fakülte'ye," *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi 1962-2002*, İstanbul 2002, s. 19-22.
- Bilim ve Ütopya* dergisinde (Sayı 98, 2002, s.50-53) "Turhan Baytop'un ardından...." başlığı ile Nalan Mahsereci'nin editörlüğünde yayınlanan

⁵⁵ Ansiklopedi maddeleri bu sayının içine dahil edilmemiştir. Edildiği takdirde yayın sayısı 300'e yaklaşmaktadır. Verdiği çok sayıda konferans ve açılış konuşmaları da bu yazımızın kapsamına alınmamıştır.

yazılar (A.Terzioğlu, H.Tarлак, A. Baytop, İ.Aslanyürek, F.Günergun, H.C.Başer, E.Sezik).

Çiloğlu, Mehtap, "Adımı çiçeklere veren adam," *Tempo*, 18:76 (2000).

Güncel Eczacılık Dergisi'nin Temmuz-Ağustos 2002 sayısında Turhan Baytop'un anısına Ayşen Eliçin'in editörlüğünde yayınlanan yazılar (K.Turgut, N.Barut, M.Domaç, K.Kirof, E.Sezik, N.K.Pak, N.Sütlüpinar, E.İzgi, A.Terzioğlu, A.Gürsoy, M.Sandalcı, D.Üvey).

Güncel Eczacılık Dergisi'nin Aralık 2002 sayısında Ayşen Eliçin'in editörlüğünde yayınlanacak olan ve İ.Ü. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı A. Terzioğlu tarafından düzenlenen "T.Baytop'u Anma Toplantısı"nda yapılmış olan konuşmalar (A.Terzioğlu, A.Mat, M.Nicolas, D.Üvey, F.Günergun).

Herba Medica'nın Aralık 2002 sayısında (sayı 9) Gülsel Kavalalı'nın editörlüğünde yayınlanan yazılar (N. Barut, N. Enbil, H. Hatemi, G. Kavalalı, A. Pasiner)

İstanbul Üniversitesi'nde Farmakognozi. Yay. İ.Ü. Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul 1995, 49 s.

Mahsereci, Nalan, "Anadolu dağlarının bitki avcısı Prof.Dr. Turhan Baytop," *Bilim ve Ütopya*, Sayı (2000), s.77-

Mat, Afife, "Farmakognozi Anabilim Dalı," *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi 1962-2002*, İstanbul 2002, s. 155-158.

Mathew, Brian, "Travels with Turhan," *Cornucopia*, c.5, sayı 27 (2002), s.22-23.

Özarıkça, Barlas, "Prof.Dr. Turhan Baytop çiçekli dünyasından ayrıldı," *Hedef Sağlık*, Kasım 2002, s.28-30.

Sezik, Ekrem, Yeri doldurulamayacak bir hoca-araştırmacı Prof.Dr. Turhan Baytop," *Eczacı* (Ankara Eczacı Odası yayım organı), Eylül 2002, s.21-23.

Turhan Baytop'un 75. yaşı ve meslek yaşamında 50. yılı onuruna İ.Ü. Eczacılık Fakültesi tarafından düzenlenen toplantıda (11 Aralık 1995) sunulan konuşmalar (A. Mat, G. Sarıyar, N. Sütlüpinar, A.Terzioğlu)

Turay, Anna: "75 Yaşında "genç" bir bilim adamı, Prof.Dr. Turhan Baytop," *Sandoz Dergisi*, sayı 4 (1995), s. 23-26.

Unutmaz, İrfan, "Anadolu dağlarında bir bitki avcısı," *Focus*, yıl 8, Mayıs 2002, s.64-67.

Üvey, Doğan, *Prof.Dr. Turhan Baytop, Yayın Listesi, Türkiye Tıbbi Bitkileri, Florası ve Türk Eczacılık Tarihine Katkıları*, İstanbul 1995, 35 s.

Professor Turhan Baytop
Turkish plant hunter who collected more than 10,000 specimens

The Daily Telegraph, July 5, 2002, p.27.

Professor Turhan Baytop, who has died aged 82, was well known in Britain to botanists and plant enthusiasts for many discoveries he made during his extensive travels which amounted to more than 170 individual plant-hunting trips over a period of 50 years.

During the course of these "excursions", as he called them, he collected more than 10,000 dried plant specimens which are housed in the Faculty of Pharmacy Herbarium at Istanbul University. As Dean of the faculty, he specialised in the uses of plants in Turkey, particularly those of medicinal value such as *Papaver*, *Digitalis* and *Colchicum*, and published many papers and books on the subject.

He donated duplicates of many specimens to the herbaria at the Royal Botanic Gardens in Edinburgh and at Kew. In the 1960s the botanist Peter Hadland Davis, based in Edinburgh, began the monumental task of compiling the Flora of Turkey, a work which has now been completed in 11 volumes. Volume 8 (1984) of this work was dedicated to Turhan Baytop and his wife Asuman an eminent botanist at the same university who accompanied him on many of the field trips.

A further measure of the esteem in which their exploratory work was held is to be seen in the number of newly-discovered plants (and a species of butterfly) that were named in his, or their joint, honour: *Allium baytopiorum*; *Astragalus baytopianus*; *Colchicum baytopiorum*; *Crocus baytopiorum*; *Galium baytopiorum*; *Nepeta baytopii*; *Stachys baytopiorum* are some of them.

Other plant species were described and named by eminent botanists, based on specimens first collected by either or both of the Baytops. In 2001 Turhan Baytop wrote an autobiographical account of his travels in Anatolia, *Anadolu Dağlarında 50 Yıl* (50 Years in the Anatolian Mountains) which included a general history of plant collecting in Anatolia and some historically interesting facts and photographs.

Turhan Baytop was born on June 20, 1920 at Üsküdar, İstanbul. His father was a military officer and a keen amateur botanist, and this no doubt saw the seeds of his son's interest in natural history. The first plant specimen gathered by the young Baytop was collected while accompanying his father on an army exercise near Erzurum in 1943. At this time he was studying at the University

College of Pharmacy in Istanbul; he later served as a pharmacist in the medical corps during his military service.

In 1948 Baytop returned to the college and gained his doctorate with a chemical investigation of *Ephedra*, the group of plants that contain important drugs such as ephedrine. This was followed by a similar study of a Turkish species of liquorice, *Glycyrrhiza glabra*.

Apart from one year (1951-52) spent carrying out research at the Faculty of Pharmacy in Paris, Baytop remained at Istanbul University for the rest of his career, becoming a professor in 1963. He served five terms as Dean of the Faculty, and retired in 1987.

His primary interest in the plants around him was in their direct medicinal value in their original state, not a collection of chemicals which could be synthesised. His studies were always accompanied by diligent field work, recording the way in which plants were used by local people, and he initiated a series of annual conferences around the country to further encourage such studies.

He published 16 books, ranging in subject from the poisonous plants of Turkey (1963 and 1989) to introductory and tutorial works on pharmacognosy (1970 and 1972), the history of pharmacy in Turkey (1985), an extensive dictionary of plant names in Turkey (1994 and 1997), and **two** books about the **old roses of Istanbul**. More than 100 individual papers concerning Turkish plants were published in various national and international journals.

He received many awards including in 1986, a silver medal from OPTIMA (an organisation promoting studies into the flora of Mediterranean area); a gold medal from TÜBİTAK (a Turkish institution supporting scientific research) in 1988; and an ECO (Economic Cooperation Organisation, Teheran) gold medal in 1992.

Baytop also welcomed botanical visitors to his country, giving generous assistance to any serious researchers. Some he accompanied on field forays –it was the petaloid monocots (loosely known as “bulbs”) belonging to the *Lily*, *Iris* and *Amaryllis* families that interested him the most, and many of these joint excursions were timed in spring and autumn to coincide with their flowering. This interest in bulbous plants and his willingness to engage in collaborative projects led to the production of one of his books in English, *The Bulbous Plants of Turkey* (1984), which contained descriptions of all the bulbs the known and a history of plant exploration in Turkey.

He was also much intrigued by the history of the development of the tulips in Turkey, especially the narrow-petalled versions of this familiar plant which were raised by the Ottoman Turks in the 16th and 17th centuries. This interest

gave rise to another book, *Istanbul Lalesi*, which was published in Turkish in 1992 and translated into Japanese and English in 1996. This included 50 exquisite colour portraits reproduced from the Book of Tulips, published in Istanbul in 1725. Anna Pavord, author of the recent best-selling book *The Tulip* (1999), acknowledged Baytop's help in providing information about tulip sites worth visiting in eastern Turkey.

After years of training young pharmacists it was perhaps not surprising that Baytop seemed to know someone in every town and village throughout Turkey, wherever there was a chemist's shop, so the travelling with him could also resemble a social event, often both enjoyable and rewarding. He conversed with his foreign companions in a mixture of several languages, but always loved the English capacity for reserve and understatement. Turhan Baytop's wife, Professor Asuman Baytop and their daughter Professor Feza (Baytop) Günergun survive him. He died on June 25.